

Děti vám nic neodpustí

Spisovatelka, scenáristka komiksových příběhů i muzejních expozic, publicistka i lektorka. To vše je **Klára Smolíková**. V rozhovoru s ní přijde řeč mimo jiné na „tvrdé“ vánoční dárky, na nenaplněnou dětskou touhu po dívčí hrdince, na zbytečnost vykostování ryby, na důvody, proč kamarádi nenávidí její knihy, na mistra Jana Husa, Kostnici i šestnáctero řemesel.

Ivan MATĚJKA

Klára Smolíková při křtu knihy Vynálezce Alva.

Dostávala jste jako dítě knihy pod stromček? Dostávala a dostávám od maminky dodnes. Oplácím ji stejným. Byla jsem knižožerné dítě. Oproti hromadám knih, které jsem si každý týden tahala z knihovny, to také byla jen kapka v moři čtení. Ještěže igelitové tašky byly tehdy nedostatkovým zbožím, protože bych je při cestách z knihovny a do knihovny zmařila. Pro knížky jediné s pevnou látkovou taškou!

Vzpomínáte si na některou knihu?

Na některé nejde si nevzpomenout. Pamatuji si, že jsem milovala Kvaka a Žbluňka, Z deníku kocoura modročka, O hajném Robátkovi a jelenu Větrníkovi, ale v bábíččině knihovně jsem lovila takové skvosty jako Benjamin a tisíc mořských d'asů Kapitána Barnabáše od Miroslava Šaška. Opakovaně jsem si prohlížela Obrázky z českých dějin a pověstí nebo Čtyřlístek, který mi mamka nakupovala při služebních cestách po republice, protože nebyl k sehnání. Dnes to zní neuvěřitelně, ale knihy nebo časopisy se opravdu sháněly a nakupovaly jako podpultové zboží. Čtyřlístek nebo Ábíčko rozhodně neměli v žádné trafice.

A dneska sama dáváte knihy jako vánoční dárky?

U nás jsou Vánoce především ve znamení přesouvání balíčků s knihami. Předně, knihaje, „tvrdý“ dárek, který se dobře balí. To se s ponožkami nedá srovnat! V knihkupectví mi předvánoční mumraj nevadí. Na rozdíl od jiných obchodů mám dobrý pocit, že opravdu vybírám z mnohosti, ne bleděmodrou variantu téhož. Znam cenu knih a nenaletím. Nutno říct, že každý z rodiny tak trochu kupuje knihy pro sebe, takže nejčastější věta pro rozbalení

bývá: „Doufám, že se ti kniha bude líbit. Já si ji pak půjčím.“

Co (a koho) jste jako dítě vlastně ráda četla?

Četla jsem všechno. Doslova. Přčetla jsem všechny verneovky, mayovky, edici Karavana, Štorcha, Jiráska nebo Malého lorda. Vracela jsem se třeba ke knize Pouští a pralesem Henryka Sienkiewicze. Až později jsem si pojmenovala, že mě jako holku mátló, jak málo tyto knihy obsahují ženských postav, a to vůbec nemluví o samostatné jednající, myslících a bojujících hrdinkách. Dobrodružná literatura byla vlastně jen pro kluky a holky se neměly s kým identifikovat. Zdály se mi pak strašné sny, jak jsem hrdina a zachraňuju křehkou dívku.

Proč jste si jako spisovatelka vybrala za adresáty právě děti?

Protože jsou malé a neumí se bránit. (smích) Velkou roli sehrálo, že můj bývalý muž a ilustrátor Honza Smolík potřeboval někoho, kdo by mu psal texty. Samozřejmě jsem vše důkladně testovala na vlastních dětech. Já jsem ve skutečnosti totiž daleko rafinovanější, mě baví děti ovlivňovat i jinými cestami. Napsala jsem mnoho metodických materiálů pro školy, dělám pro děti workshopy, učila jsem knihovnický učitelé, jak vyzrát na dětské čtenáře. Aby děti četly, aby se zajímaly o svět, aby se nebály složitosti. Ony v mnoha případech ani netuší, že v mých textech něco učím nebo vysvětluji. Ony se prostě baví.

Vaše knihy pro děti – jsou to knihy, které byste si bývala ráda jako dítě přečetla a nikdo je tehdy pro vás nenapsal?

Určitě. Proto jsem je také začala psát. Naštěstí nabídka knih pro děti a mládež se užasně rozrůznila. Dnes je radost vybírat

dětem knížky. Zejména překladová literatura přinesla to, co jsem jako dítě postrádala: napínavé příběhy pro holky a kluky, fantastiku, populárně-naučné publikace nebo komiksy.

Na co všechno musíte myslet, když píšete pro děti?

Jak říkají herci v divadlech nebo muzikanti po koncertech: děti vám nic neodpustí. Ale přitom jsou nejlepším a nejlépe reagujícím publikem. V případě knih mi v první řadě musí rozumět. Musíme být na stejné vlně. Netváří se, že něco chápou, když tomu tak není, což je na druhou stranu výborné. Nesmím je však podceňovat a rybu za ně vykostit. Nevadí, že se občas píchnou o něco neznámého a že kvůli soustu se musí porvat s kostičkami. Děti ocení, když se něco nového dozvědí, když na to musejí vynaložit určité úsilí. Text a ilustrace jsou rovnocenné způsoby vyprávění. A nikdy se nesmí zapomenout na vtip.

Když píšete, představujete si už nějakého konkrétního čtenáře?

Nyní již ne. Děti mi povyrostly. Trochu vzpomínám sama na sebe, když jsem byla malá. S dětmi jsem ale neustále v kontaktu, při muzejních a lektorských programech nebo při hravých besedách ve školách a knihovnách, takže se snažím texty vyladit podle těchto zkušeností. Bedlivě si všímám toho, co děti baví, na co reagují, co je zajímavé.

Vaše knížky ovšem okouzlují i dospělé. Myslite už při psaní tak trochu i na ně?

Ted' si trochu budu protřít s odpovědí na minulou otázku, ale pro mě věk čtenáře není až tak podstatný. Nejprve potřebuji téma, ke kterému hledám klíč. Pak už mi nepřijde tak zásadní, zda ho vyprávím dětem šestiletým, šestnáctiletým

nebo šedesátiletým. Když mě něco baví, chci tu fascinaci předat dál. Na věk čtenáře se jako autor vymlouvat nemůžete. Za ideální situaci považuji, pokud rodiče s dětmi poslouchají, když něco vyprávím v muzeu či knihovně, společně se dívají na můj večerníček a baví se, dohromady si se zájmem listují mou knížkou. Mně se přičií tohle oddělování „Co je pro děti, mě nezajímá“. Uznávám ale, že dospělému stačí číst knížku jednou. Kamarád Radek Volf mi pravidelně oznamuje, kterou mou knihu právě nenávidí, protože ji musí číst malému synkovi po stopadesáté.

Zdá se, že husité, kterým jste věnovala jednu knihu, jsou dnes v módě – začal si s nimi i úspěšný Vlastimil Vondruška a svým způsobem (přes Husa) i Renáta Fučíková, vznikl animovaný film. Vy jste ale byla v té nové vlně první. Přivedla vás k tématu jen práce v Husitském muzeu?

V době, kdy jsem spolupracovala na tvorbě nové expozice Husité, bylo šestistě výročí upálení Jana Husa ještě daleko. Aktuální byla potřeba předělat kompletní expozici věnovanou husitství. Do tábořského Husitského muzea přicházeli návštěvníci, které zajímalo, jak nyní odborníci husitské hnutí interpretují. Moje práce byla prostřednictvím ozvlášťujících prvků, zejména komiksů, přímo v expozici, ale i pracovních listů, programů pro školy i pro veřejnost zprostředkovat soudobý výklad husitství různým cílovým skupinám. Ke knize, která shrnuje ilustrace a příběhy z dětských programů, nás vlastně přivedli sami návštěvníci, kteří s tímto nápadem opakovaně a nezávisle na sobě přicházeli. K výročí se však váže jiná má kniha, kterou jsem napsala pro „náctileté“. Pracovní titul je H. U. S. Pak už mi nepřijde tak zásadní, zda ho vyprávím dětem šestiletým, šestnáctiletým

To bude životopis mistra Jana?

Ne. Bude to příběh čtrnáctiletého kluka jménem Petr, který má úplně jiné problémy než bádát na osudy této osobnosti. Jeho rodina se přestěhuje z centra Prahy do vesnice Hroby a on znechucen celým světem přestoupí na tábořskou školu. Jana Husa mu vnutí jako téma referátu nová třídní. Petr najednou zjistí, že na Husa naráží na každém kroku a že jeho příběh má mnoho verzí. Pátrání ho začne bavit, navíc potkává Magdu, krásnou dívku, která má Husa v malíku. Díky Husovi Petr lépe porozumí tátovi, kterého vyhodili z redakce kvůli reportáži a kterého kvůli iněho bylo, že soukromý knihkupec si může do prodejny vzít, koho chce. Nezaměstnává prodávče podle toho, jak se vyznají v krásné či odborné literatuře. A právě třeba s rozmanitostí naučné literatury jsem studenty seznamovala, vysvětlovala jim, že i čtení odborného textu může být čtenářským zážitkem. Nicméně buďme rádi, že u knihovnictví k tomuto posunu nedošlo. Knihovnické je stále slově, který čtenáři fundovaně poradí. I díky svým studentům knihovnictví vím, že knihovny se stále učí, otevírají se komiksům, chytrým dětským knižkám, fantastice nebo mluvenému slovu. A to mě těší.

Na Husity jste navázala knihami obecně historickými – Řemesla, Jak se staví město. Kam se bude tato historická řada vyvíjet?

Této řadě říkám muzejní, neboť na začátku je vždy má spolupráce na nějaké expozici. Nyní pracuji pro Albatros na knize Husův dům, protože jsem byla přizvána do týmu, který připravoval novou expozici v Husově domě v Kostnici. Vřele doporučuji udělat si výlet k Bodamskému jezeru. Nejen kvůli Husovu domu. Co bude dál, záleží na tom, zda se mi do cesty připlete zase nějaká zajímavá muzejní výzva.

V knize o řemeslech představujete, tužší, šestnáct lidských zvělostí, bez nichž byl život ve středověku nemyšlitelný. Troufáte byste si na některou? Ozkoušela jste některé z těch řemesel?

Kniha Řemesla není pevně usazená ve středověkých realitách. Příběh, putování dvou vandrovníků, se odehrává v jakémisi bezčasí tradičního světa, kde lidé rozuměli technologii, které je obklopovaly, znali cestu

od zrna k mouce a od mouky ke chlebu, od kůže přes useň po brašnu či botu, od hromady prkýnek k vysmolenému sudu. Většina regionálních muzeí má svou sbírku řemesel, Husitské muzeum, kde jsem působila, nevymáje. Pod Národní muzeum zase spadá Musaion, kde jsou etnografické sbírky. Na pozici muzejního pedagoga zmíněných muzeí jsem samozřejmě organizovala workshopy, při kterých si návštěvníci vyzkoušeli práci svíčkaře či perníkáře, měli jsme i zabijačku. Takže ani mě praktické úkazy neminuly. Na ohmatání řemesel je ale nejlepší interaktivní třebíčská expozice Cesty časem, kde si umelete obilí, sestavíte loukoťové kolo k povozu nebo si vyzkoušíte práci na tkalcovském stavu. Z této výstavy právě kniha Řemesla vychází a doufám, že návštěvu expozice i vhodné doplňuje. V létě mě pozvali z Technického muzea, abych knihu Řemesla představila na Šlachamru v Hamrech nad Sázavou. Tento způsob prezentace považuji za ideální spojení: podívat se, jak funguje železářský hamr, a pak si o kovářích a hamerních přičíst v knížce.

Jste nostalgik ve vztahu k minulosti?

Nejsem. Jen považuji za důležité světo, který nás obklopuje, rozumět. Popularizují historii, aby byla zachována paměť: paměť slov, jejichž význam už děti přestávají rozumět, paměť míst, kterými denně procházíme, paměť domů, soch či stromů. Proto jsem v Táboře zavedla „sobotníky“, cyklus vlastivědných exkurzí, které jsou připravovány ve variantě pro velké a malé. Mám radost, že můj nástupce Josef Makoč v tom s kolegy kurátory stále úspěšně pokračuje.

A co vás přivedlo na palubu Lítavice?

Komiks Viktorka vznikl před deseti lety pro časopis Čtyřlístek. Jeho knižní podoba je v dnešní době pro mnoho dětí i jejich rodiče opravdové zjevení. A to nás moc těší. Je znát, že příběhy vznikaly postupně, mohli jsme si promýšlet nejen zápletky, ale kulisy jednotlivých planet či podobu mimozemských bytostí. Lítavice je školní vesmírná loď a na průzkumné lety se s ní vydává Viktorka, zákydné galaktické školy. To je tedy ta nenaplněná touha z dětství po holčičí hrdince ve vědeckofantastických kulisech, o níž jsem mluvila. Původních dětských komiksů u nás moc nevychází, proto jsem nadšená, že byla kniha vybrána do katalogu Nejlepší knihy dětem. I kvůli nakladatelství Portál, které s Viktorkou vstoupilo do neznámých komiksových vod. Užasné nás ale podporují, takže jsme společnými silami udělali k Viktorce hravou výstavu. Na podzim byla k vidění a hlavně hraní v Galerii umění pro děti, od února by se měla přesunout do Chodovské tvrze.

Na jedné straně historie, na druhé budoucnost či přesněji paralelní světy. Přítomnost, realita vás jako autorku neláká? Láká. Vynálezce Alva, večerníček, jehož druhou řadu nyní režisér a výtvarník Luděk Bárta natáčí, je příběh současných dětí. Pravda, díky vynálezům se mohou přenést v čas, ale hlavní důraz je kladen na příhody vycházející ze soudobých realit. Nyní vyšlo prvních sedm epizod v knižním zpracování, takže se malí čtenáři mohou sami přesvědčit, který vynález se hodí do školní jídelny, se kterým se nejlépe sbírají houby nebo obnovují archeologické vykopávky.

Co všechno obnáší příprava knihy – až už historické či z vesmíru –, která se pak může ocitnout pod přísným drobnohledem specialistů?

Neumím psát bez internetu, na němž si ověřuji řadu slov či souvislostí i u psaní, které se zdá být na první pohled ryze fantazijní. Poučlivé knížky, jakými jsou třeba publikace ze zmiňované muzejní řady, mohu psát teprve po prostudování řady pramenů a i tak jsem věčná za odbornou korekturu od někoho z kolegů kurátorů. Neustále si musím hlídat, abych se nedopustila nějaké chyby, byť základem je zjednodušování, ale také aby informace neztěžkly a výsledkem nebyla suchopárná encyklopedie.

Vystudovala jste estetiku. Badatelská kariéra vás nelákala?

Nelákala. Mě zajímala popularizace a využití poznatků společenských věd ve vzdělávání. Už na škole jsem badatele trochu otravovala, když jsem se rozhodla psát bakalářskou práci na estetickou výchovu. Ještě před dokončením studia jsem se podílela na učebnici výtvarné výchovy pro 8. a 9. třídu. Proto jsem se víc realizovala na katedře teorie kultury, druhém mém oboru, kde pro mé popularizační spády třeba do environmentální výchovy měli pochopení. Konečnou animace kultury je součástí studia. Diplomovou práci jsem psala na téma, jakou zprávu o světě zprostředkovávají současné dětské časopisy.

Deset let jste učila na knihupecké škole. Není vám někdy smutno, když přijдете do knihkupectví a prodáváč či prodáváčka tam nejsou dobří profesionálové, o řemesle a o tom, co prodávají, nic nevědí?

Knihkupec jsem učila čtyři roky, pak se obor změnil na knihovnictví. Důvodem kromě jiného bylo, že soukromý knihkupec si může do prodejny vzít, koho chce. Nezaměstnává prodávče podle toho, jak se vyznají v krásné či odborné literatuře. A právě třeba s rozmanitostí naučné literatury jsem studenty seznamovala, vysvětlovala jim, že i čtení odborného textu může být čtenářským zážitkem. Nicméně buďme rádi, že u knihovnictví k tomuto posunu nedošlo. Knihovnické je stále slově, který čtenáři fundovaně poradí. I díky svým studentům knihovnictví vím, že knihovny se stále učí, otevírají se komiksům, chytrým dětským knižkám, fantastice nebo mluvenému slovu. A to mě těší.

Mohla by časem vzniknout i nějaká společná kniha? Například ve Skandinávii jsou autorské tandemy (včetně partnerských) úspěšné.

„Nevadí, že se občas píchnou o něco neznámého a že kvůli soustu se musí porvat s kostičkami. Děti ocení, když se něco nového dozvědí, když na to musejí vynaložit určité úsilí.“

Věnovala jste se (věnujete se) muzejní pedagogice. Je v tomto směru u nás vše v pořádku?

Podobně jako knihovny hledají cesty, jak nabídnout knihy, služby a programy různorodým čtenářům, také muzea se otevírají veřejnosti. Provádám úkolem odborných pracovníků je chránit sbírkové předměty a uchovávat je pro budoucnost. Stále ví muzei však již zaměstnává muzejní pedagogy, kteří jsou prostředníkem mezi exponáty a kurátory na straně jedné a návštěvníky na straně druhé. Jsem místopředsedkyní Komise pro muzejní pedagogiku, s ostatními kolegy jsme v kontaktu a pravidelně se scházíme. Vnímám to tak, že jsme na začátku cesty, ale spousta zajímavých výstav už vzniká s bohatým doprovodným programem, chytlavou

dětskou linkou a promyšlenými programy pro školy.

Mnohé vaše knihy jsou zároveň (či častěji) komiksy. Čím vás láká tento žánr?

Ve chvíli, kdy funguje dobře komunikace mezi spisovatelem a ilustrátorem, je nesmírně úlevné zvolit obrazové vyprávění tam, kde jazyk selhává a těžkne. Zkuste slovně vysvětlit postup při výrobě sudu nebo zabijačky! To se nedá s komiksovým pojetím vůbec srovnat. Na podzim jsme školám nabídli hravý workshop o komiksu a byli jsme zaskočení velkým zájmem. Učitelé vnímají, že komiks může pomoci slabším čtenářům, a vítají, když děti seznámujeme s pravidly komiksového vyprávění.

Kdesi jsem četl, že vás na komiksech nejvíce baví vymýšlení citoslovců.

To už je trochu mediální šum. Citoslovce mě na komiksech baví, ale musím autorství většiny z nich přiznat Honzovi Smolíkovi, který je výtvarníkem a spoluautorem našich komiksů. Protože jsme úzce spolupracovali mnoho let, nedá se mnohdy odlišit, co je či práce. Já jsem vždy autorkou námětů, Honza kresby, ale to mezitím – rozepsání dialogů a i zmiňovaných citoslovců, coloring, lettering – už je proměnlivé.

V létě jste se znovu vdala. Vaším partnerem je Jiří Walker Procházka, úspěšný autor fantaskních knih. Jaké je soužití dvou spisovatelů? Vaše pracovní jsou striktně oddělené (obrazné řeceno), nebo si do práce vzájemně mluvíte?

Mluvíme si do všeho. Určitě psaní pomáhá, když máte vedle sebe kritického redaktora. Jenže se snadno překročí tenká hranice autorství, takže pak je třeba přiznat si, že se ten druhý stává spoluautorem. Já jsem takhle přizvala Jirku do psaní scénáře druhé řady večerníčku Vynálezce Alva. Prostě jsem najednou zjistila, že už píšeme dva. Mne zase těší Jirkovi pomáhat při vydávání audioknih českých autorů sci-fi a fantasy.

Ostrovky a křivovatky. Tereza – sdružení pro ekologickou výchovu 1997.

„Nevadí, že se občas píchnou o něco neznámého a že kvůli soustu se musí porvat s kostičkami. Děti ocení, když se něco nového dozvědí, když na to musejí vynaložit určité úsilí.“

Klára Smolíková jako (spolu) autorka:

Viktorka a vesmírná dobrodružství. Portál 2014. Vynálezce Alva. Edice ČT 2014. Jak se staví město. Albatros 2014. Řemesla. Albatros 2013. Husité. Albatros 2012. Spořinkova učebnice finanční gramotnosti. Česká spořitelna 2011. Dobrou chuť! Ochrana fauny ČR 2009. Samá voda. Ochrana fauny ČR 2009. Medvídek Lup a jeho kamarádi. Mladá fronta 2008. Senzační reportáže Elvíry Pobrkáné. Mladá fronta 2008. Lidé a zvířata, aneb Jak se žije zvířatům s lidmi a lidem se zvířaty. Ochrana fauny ČR 2008. Ve škole straší. Portál 2006. Ovladač je můj!, aneb Jak na média. Albatros 2006. 12 výletů s dědou Čestmírem. Portál 2006. Horác a Pedro v zemi Bójů. Albatros 2006. Chyťte Bycha. Portál 2006. Ostrovky a křivovatky. Tereza – sdružení pro ekologickou výchovu 1997.

Klára Smolíková

(1974) Vystudovala estetiku a teorii literatury na Filozofické fakultě UK. Věnuje se environmentální, multikulturální, estetické a mediální výchově, angažuje se v muzejní pedagogice. Největší výčet jejích knih představují učebnice a metodické materiály. V současné době se plně věnuje psaní knih pro děti a mládež.